

НАЗВИ ЖІНОК ЗА ПРОФЕСІЄЮ У ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ: СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ ТА ФУНКЦІЙНИЙ АСПЕКТИ

А. О. Бречко, студентка IV курсу Київського університету імені Бориса Грінченка, спеціальність «Філологія», спеціалізація «Українська мова та література»
Науковий керівник: І. Г. Саєвич, доцент кафедри української мови, кандидат філологічних наук

У статті розглянуто номінації на позначення жінок за професією, зафіксовані у ЗМІ. Визначено структурно-семантичні і функційні особливості фемінітивів у сферах освіти, медицини, мистецтва та військової справи. Встановлено частотність використання досліджуваної групи лексем у публіцистичному корпусі текстів і виявлено найпродуктивніші засоби творення цих одиниць.

Ключові слова: *фемінітиви; маскулітиви; публіцистичний корпус текстів; засоби масової інформації.*

Brechko Anastasiia. Feminitives in Mass Media: Structural-semantic and Functional Aspects

The article deals with the women's nominations according to their job which are used in media. Structural-semantic and functional features of feminitives in the fields of education, medicine, art and military have been determined. Frequency of using the researched group of tokens in the journalistic corpus of texts was determined and the most productive means of creation of these units were identified.

Keywords: *feminitives; masculinitives; journalistic corpus of texts; media.*

Постановка проблеми. Поява нових номінацій на позначення осіб жіночої статі є серйозним викликом для мовців і актуальним об'єктом сучасних лінгвістичних досліджень. Явище поширення фемінітивів має безпосередній зв'язок зі змінами у суспільстві, а мова є тим чинником, який чи не найкраще віддзеркалює ці зміни. Тенденція української мови до збільшення обсягу жіночих номінацій визначає необхідність їх систематизації у різних аспектах, зокрема у структурно-семантичному і функційному. Актуальність дослідження зумовлена і фактом визнання фемінітивів як нормативного явища сучасної української мови та визначення Українським правописом 2019 року правил творення жіночих номінацій [11, с. 27].

Аналіз наукових досліджень з теми. Слід зазначити, що назви на позначення жінок були зафіксовані уже в лексикографічних працях XVI ст. та у

значній кількості пам'яток XVI–XVII ст. [1]. Однак їх використання було обмежене у період формування норм української мови у радянські часи. У зв'язку з помітними змінами у мовленнєвій діяльності останніх десятиліть та використанні значної кількості лексичних номінацій на позначення жінок за професією можемо спостерігати певну динаміку в обговоренні питання спільного роду, його доцільності, звуження чи розширення.

Відповідно до мовних традицій іменники у формі чоловічого роду на позначення професій зазвичай є загальними і позначають осіб як чоловічої, так і жіночої статі, а іменники жіночого роду – лише осіб жіночої статі. Зокрема у «Російсько-українському словнику» Агатангела Кримського (1924–1933 рр.) наявні такі лексичні одиниці, як *викладачка, друкарка, інспекторка, історичка, інструкторка, лікарка, медичка, мулярка, професорка* [7].

Низка проблем, пов'язаних із питаннями словотвору фемінітивів та особливостями їх семантики неодноразово ставала об'єктом лінгвістичних студій. Зокрема це праці М. Брус [1], М. Сулими [10], М. Гінзбурга [2], І. Ковалика [4], О. Кровицької [6] та ін. дослідників. Аналізом і систематизацією назв жінок, зафіксованих у медіа, займались М. Маєрчик, О. Плахотнік, Г. Ярманова [7]. Г. Касім [3, с. 70–74] дослідила найпоширеніші засоби творення фемінітивів, представлених в електронних виданнях.

Метою цієї статті є з'ясування структурно-семантичного та функційного аспектів назв жінок за професією, наявних у публіцистичному підкорпусі Корпусу української мови [11].

Виклад основного матеріалу. Об'єктом аналізу стали 19 номінацій, зафіксованих у 1041 контекстах публіцистичного корпусу текстів [11], зокрема: *актриса (300), вчителька (185), медсестра (160), акторка (143), депутатка (52), вихователька (37), няня (36), лікарка (34), медпрацівниця (33), продавчиня (22), радниця (15), редакторка (9), кравчиня (3), освітянка (3), соціологиня (3), лекторка (2), медичка (2), солдатка (1), хірургиня (1).*

Найпродуктивнішим засобом творення аналізованої групи лексем є суфікс -к- (*депутатка, редакторка, лекторка, лікарка, викладачка, доцентка*). Вказані фемінітиви зазвичай не мають експресивного забарвлення і вживаються за аналогією до маскулінів.

Окрім того, поширеним є творення фемінітивів за допомогою суфіксів: -иц- (від маскулінів на -ець- та -ик-): *радник – радниця*; суфікс -ин- творить фемінітиви від чоловічих основ на -ець: *продавець – продавчиня, кравець – кравчиня*, на приголосний: *хірург – хірургиня* чи -лог: *соціолог – соціологиня*.

Фемінітиви цього типу є менш вживаними й лише нещодавно почали використовуватися у мас-медіа: *«Ірина Бекешкіна – соціологиня, директорка Фонду «Демократичні ініціативи» – одна з нечисленних фахівчинь галузі з репутацією»* (Дзеркало тижня, 2019); *«У Луцьку продавчиня сурогату постане перед судом»* (Район. Луцьк, 2019).

Назви жінок на позначення професії найчастіше використовуються тоді, коли у тексті йдеться про рід трудової діяльності, яку прийнято вважати жіночою. Найбільш вживаною з аналізованих є назва *актриса*, що зафіксована у 300 контекстах. Традиційно цю лексему використовують у тих випадках, коли йдеться про жінку, адже співвідносний іменник у формі чоловічого роду *актор* не прийнято вживати на позначення особи жіночої статі: *«Ця велика актриса володіє дуже сильною енергетикою!»* (Дзеркало тижня, 2008). Паралельно функціонує і лексема *акторка*: *«Акторка, яка чекає велику роль»* (Дзеркало тижня, 2019).

У сфері медицини поширеними фемінітивами є *лікарка*: *«Лікарка не здивувалася, почувши звіт пацієнтки»* (Дзеркало тижня, 2012) та *медсестра*: *«Медсестра щогодини перевіряла показання приладу»* (Дзеркало тижня, 2010). Натомість лексема *медичка* трапляється у медіа-джерелах для передавання розмовного мовлення з негативною конотацією: *«Я до наших медичок не звертаюся, їжджу у райлікарню»* (Дзеркало тижня, 2002). Паралельно функціонує емоційно-нейтральна лексема *медична працівниця* або скорочена назва

медпрацівниця: «Як повідомив Грабовський, 25 вересня в другій половині дня **медпрацівниця** привела до нього в кабінет пацієнта з кульовим пораненням» (Цензор.НЕТ: Новини, 2017). Маскулінітив *медпрацівник* вживається лише на позначення загальної особи: «Проте цей предмет повинен читати шкільний лікар чи **медпрацівник** і виключно як оглядовий» (Світло Православ'я, 2005) або у множині: «Діалог із профспілками **медпрацівників**, які висловлюють скептицизм щодо планів реструктуризувати лікарні без збільшення бюджетних витрат і запровадження страхової медицини, нагадує сварку» (Віче, 2013).

Така тенденція вказує на те, що суфікса *-ичк-* часом надає лексемі негативну конотацію і не вважається продуктивним при творенні фемінітивів.

На підставі аналізу контекстів, пов'язаних з освітньою сферою, було виявлено, що:

1. Окремі фемінітиви не мають відповідника чоловічого роду, наприклад, *няня*: «Лишали дітей на **няню**, бо о шостій ранку вже мали бути на «об'єкті» (Україна молода, 2010).

2. Фемінітиви можуть бути не менш частотними, ніж маскулінітиви, наприклад, *вихователька* (*вихователь*), *вчителька* (*вчитель*), *викладачка* (*викладач*), *освітянка* (*освітянин*): «Осьмаком був статський радник Захар Оппоков – **викладач** і **вихователь** кадетського корпусу, дядько по матері професора Михайла Грушевського» (Дзеркало тижня, 2010).

Було зроблено спробу розглянути вживання фемінітивів, на кшталт *солдатка*, *офіцерка*, у військовій сфері, проте у мові ЗМІ виявлено обмежену кількість таких номенів. Наприклад, «**Офіцерка** юридичної служби каже, що «оверсайз» нині в моді» (Новини Волині та Луцька, 2019).

Не всі із розглянутих у публіцистичному підкорпусі фемінітивів зафіксовані в академічних словниках української мови. Зокрема відсутні назви *медпрацівниця*, *продавчиня* (за наявного розмовного варіанту *продавиця* [7, с.1150]), *солдатка* (на позначення жінки за професією), *соціологиня*, *офіцерка*.

Висновки. Отже, у ЗМІ однією з найбільш частотних груп фемінітивів є назви жінок за професією. Переважно вони використовуються на позначення працівниць освітньої чи медичної сфери та мало вживані у сфері військових звань. Існує низка суфіксів (-ка-, -ин-), якими послуговуються для творення фемінітивів від маскулітивів, однак номінації жінок можуть утворюватися і безпосередньо від назви сфери діяльності. Деякі суфікси (-ичк-) є непродуктивними, оскільки надають слову знижене емоційне забарвлення або не притаманні українській мові. Найбільш вживаними у ЗМІ є номінації жінок за родом діяльності, яка традиційно притаманна жіночій статі. У текстах публіцистичного стилю фемінітиви зазвичай виконують номінативну функцію, суть якої полягає в акцентуванні уваги на тому факті, що суб'єктом дії є саме особа жіночої статі.

Загалом можемо стверджувати, що лексико-семантична підгрупа фемінітивів, співвідносних з професією, є однією з найбільш динамічних у сучасній українській мові, а її збагачення новими одиницями є реакцією мови на ті зміни, що відбуваються у суспільному житті.

Список використаних джерел

1. Брус М. П. Фемінітиви в українській мові XI–XV ст. // Вісник Запорізького нац. ун-ту. Філол. науки. – Запоріжжя: Запорізький нац. ун-т, 2006. – С. 28–34.
2. Гінзбург М. Гендерні особливості української мови, на які треба зважати // Українознавчий альманах. – 2012. – Вип. 9. – С. 75–83.
3. Касім Г. Ю. Нові фемінітиви в сучасних українських ЗМ // Слов'янський збірник: Зб. наук. пр. Вип. 22. – Чернівці: Букрек, 2018. – С. 70–77.
4. Ковалик І. І. Словотворчий розряд суфіксальних загальних назв живих істот жіночої статі у східнослов'янських мовах у порівнянні з іншими слов'янськими мовами // Питання українського мовознавства. – Львів, 1962. – Кн. 5. – С. 3–34.
5. Корпус української мови. Лінгвістичний портал MOVA. Info [Інтернет-портал]. Режим доступу: <http://www.mova.info/corpus.aspx>
6. Кровицька О. Назви осіб в українській мовній традиції XVI–XVIII ст. Семантика і словотвір. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. – С. 7 – 25.

7. Маєрчик М., Плахотнік О., Ярманова Г. Гендер для медій: Підручник із гендерної теорії для журналістики та ін. соціогуманітарних спеціальностей. – Київ: Критика, 2017. – 224 с.
8. Російсько-український словник: у 4-х тт. / Гол. ред. акад. А. Кримський. – Київ: Видавн. дім Дмитра Бураго, 2017. –12, XIV. – 290 с.
9. Словник української мови: у 11 тт. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. – Київ : Наук. думка, 1970 – 1980.
10. Сулима М. Українська фраза: коротенькі начерки: Посібник та підручник для профшкіл і педвузів, держкурсів українознавства і роб. бібліотек учителя установ Соцвиху; Укрлікнеп при УПО НКО УСРР. – Харків: Кооперативне видавництво «Рух», 1928. – 97 с.
11. Український правопис. – К.: Центр навчальної літератури, 2019. –284 с.